

SUROWCE I RECYKLING

Wykład 4

Minerały główne skał magmowych

- Kwarc – SiO_2

- Skalenie

- ortoklaz – $\text{K}[\text{AlSi}_3\text{O}_8]$

- albit – $\text{Na}[\text{AlSi}_3\text{O}_8]$

- anortyt - $\text{Ca}[\text{Al}_2\text{Si}_2\text{O}_8]$

- Miki

- muskowit – $\text{KAl}_2[(\text{OH},\text{F})_2|\text{AlSi}_3\text{O}_{10}]$

- biotyt – $\text{K}(\text{Fe},\text{Mg})_3[(\text{OH},\text{F})_2|\text{AlSi}_3\text{O}_{10}]$

- Pirokseny – $\text{XY}[\text{Z}_2\text{O}_6]$

- gdzie:

- X = Ca, Na, K, Mn, Fe^{2+} , Mg

- Y = Mg, Fe^{2+} , Mn, Al, Fe^{3+}

- Z = Si, Al

- Amfibole – $\text{X}_2\text{Y}_5[(\text{OH},\text{F})\text{Z}_4\text{O}_{11}]$

- gdzie:

- X = Ca, Na, K, Mn, Fe^{2+} , Mg

- Y = Mg, Fe^{2+} , Fe^{3+} , Al, Mn, Ti^{2+}

- Z = Si, Al

- Oliwiny – $(\text{Mg},\text{Fe}^{2+})_2[\text{SiO}_4]$

- Nefelin – $(\text{Na},\text{K})[\text{AlSiO}_4]$

- Leucyt – $\text{K}[\text{AlSiO}_4]$

Do pospolitych minerałów pobocznych skał magmowych należą m.in.:

- **magnetyt $\text{Fe}^{2+}\text{Fe}^{3+}_2\text{O}_4$**
- **apatyt $\text{Ca}_5[\text{PO}_4]_3(\text{F},\text{OH},\text{Cl})$**
- **cyrkon $\text{Zr}[\text{SiO}_4]$**

Przykładem minerałów akcesorycznych skał magmowych jest turmalin – borokrzemian o zmiennym i skomplikowanym składzie chemicznym.

Kryteria podziału skał magmowych:

- Skład chemiczny i mineralny,
- Geologiczne warunki występowania,
- Struktura i tekstura.

Zakres zmienności chemicznej skał magmowych w % wag.

SiO ₂	32–80	K ₂ O	0–12	F	0–1
Al ₂ O ₃	0–30	H ₂ O	0–5	S	0–1
Fe ₂ O ₃	0–8	TiO ₂	0–5	Cr ₂ O ₃	0–0,8
FeO	0–17	P ₂ O ₅	0–4	BaO	0–1
MgO	0–49	MnO	0–0,4		
CaO	0–18				
Na ₂ O	0–19	Cl	0–5		

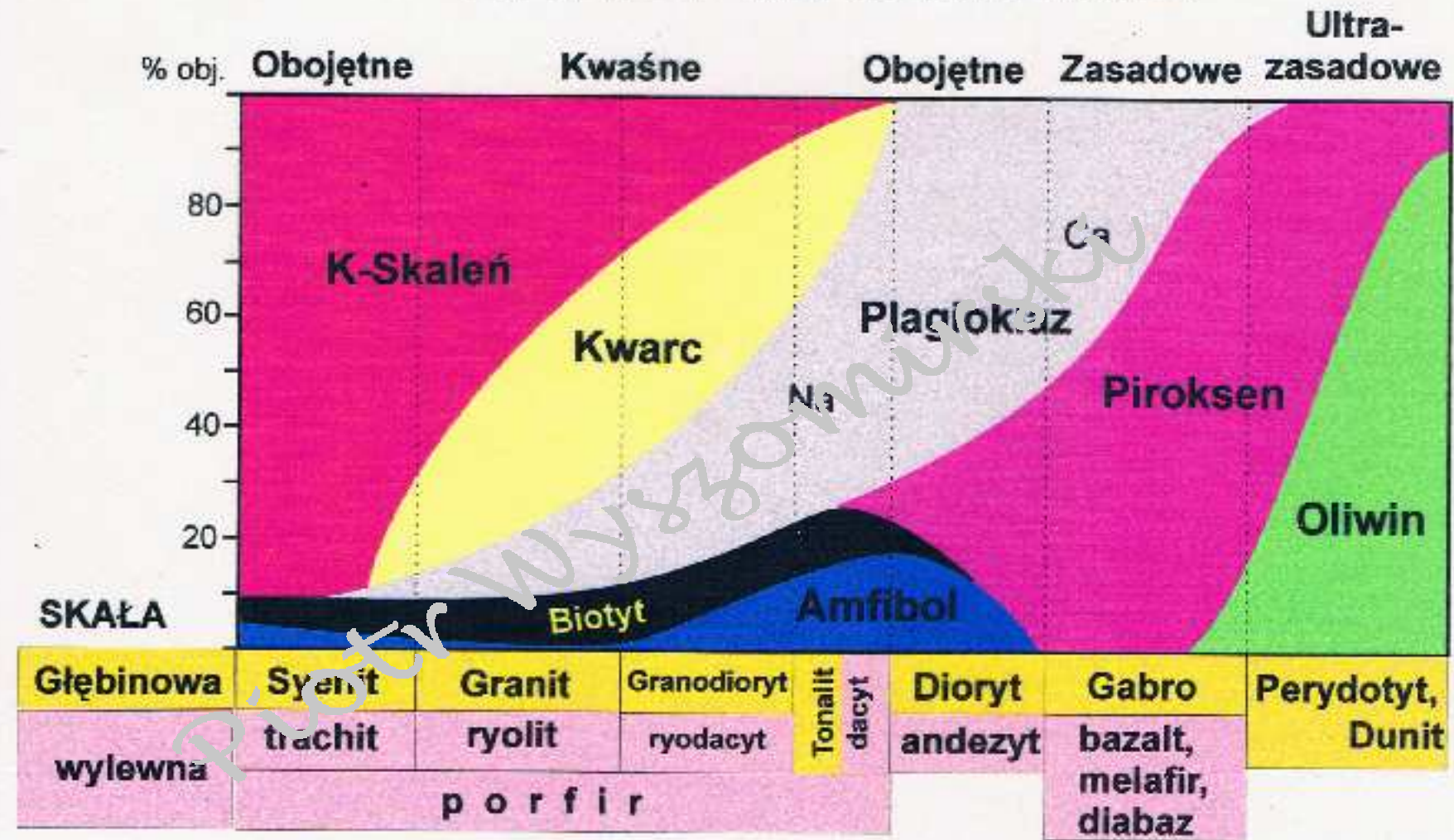
Pierwiastki charakterystyczne dla skał ultrazasadowych, zasadowych i kwaśnych

Skały	Pierwiastki
Ultrazasadowe	Mg, Fe – Cr, Ni, Co, platynowce
Zasadowe	Ca – Ti, Sc, Zn, Cu, V
Kwaśne	Si, Na, K – Li, Rb, Cs, Be, Ba, B, lantanowce, Tl, U, Th, F

Podział skał magmowych na podstawie zawartości SiO₂

	% mas. SiO ₂
skały kwaśne	>65
skały pośrednie	65-52
skały zasadowe (bazyty)	52-40
skały ultrazasadowe (ultrabazyty)	<40

SKAŁY MAGMOWE

STRUKTURY SKAŁ MAGMOWYCH

Na pojęcie struktury skał magmowych składa się:

- 1. stopień wykrystalizowania składników skały,**
- 2. wielkość ziaren minerałów i wzajemny stosunek tych wielkości,**
- 3. stopień doskonałości wykształcenia poszczególnych minerałów.**

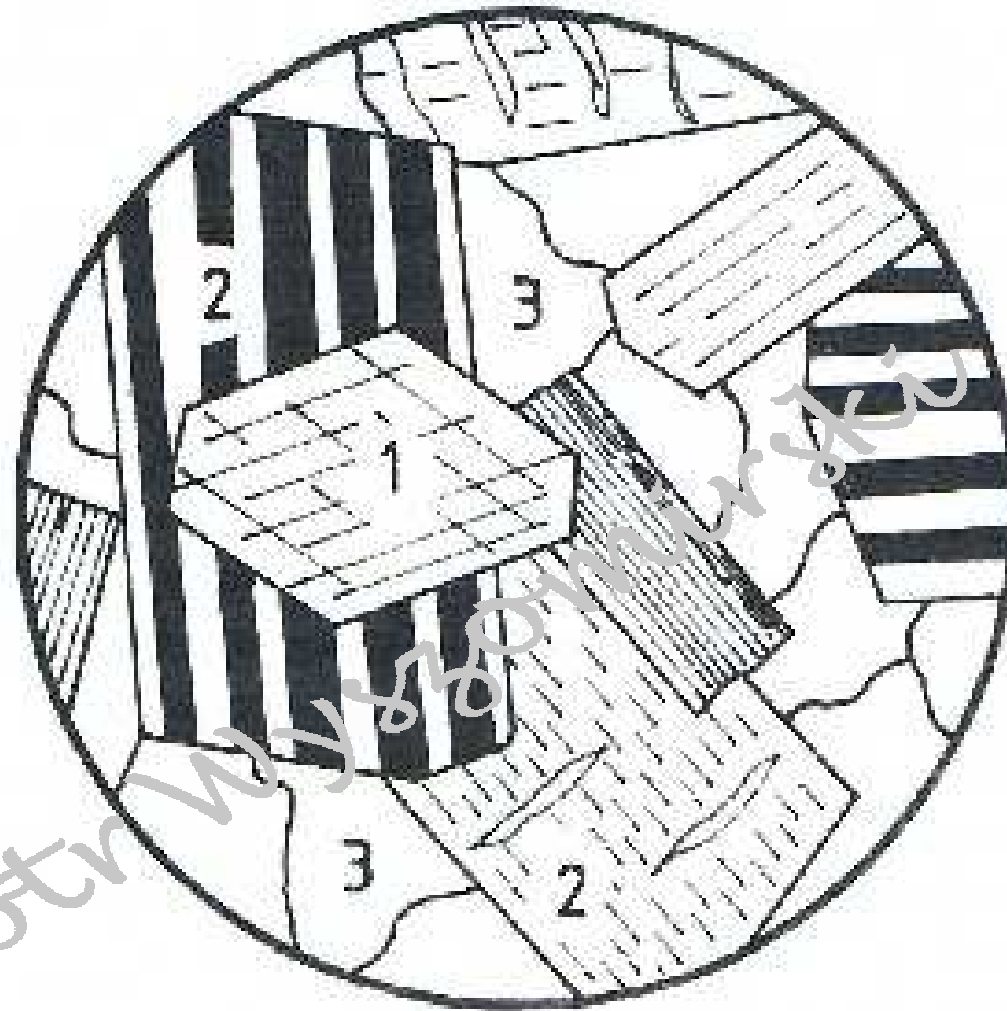
Ad.1. Wyróżnia się struktury pełnokrystaliczne (*holokrystaliczne*), szkliste (*witrofirowe, hialinowe*) i półkrystaliczne (*hipokrystaliczne*).

Ad.2. Wyróżnia się struktury:

- jawnokrystaliczne (*fanokrystaliczne*)
- równoziarniste
  - gruboziarniste (o wielkości ziaren >5 mm),
  - średnioziarniste (o wielkości ziaren 5-2 mm),
  - drobnoziarniste (o wielkości ziaren < 2 mm).
- nierównoziarniste,
- skrytokrystaliczne (*afanitowe*): mikrokrystaliczne i kryptokrystaliczne,
- porfirowe.

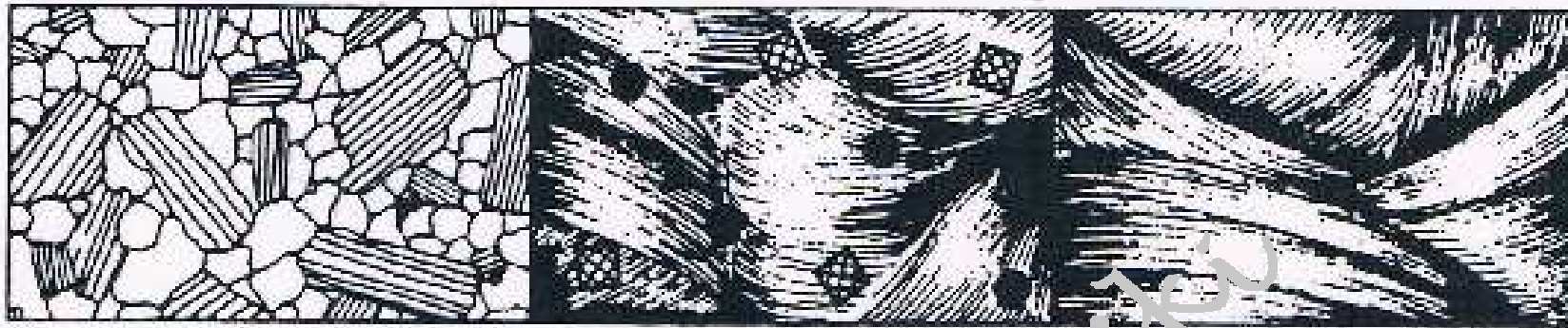
Ad.3. Wyróżnia się struktury:

- własnokształtne (*idiomorficzne, automorficzne*),
- półwłasnokształtne (*hipidiomorficzne, hipautomorficzne*),
- obcokształtne (*ksenomorficzne*).

Przykłady wykształcenia ziaren mineralów w skale magmowej: 1 – własno-
kształtne (automerficzne, idiomorficzne); 2 – półwłasnokształtne (hipautomerficzne,
hipidiomorficzne); 3 – obcokształtne (ksenomerficzne, allotriomorficzne)

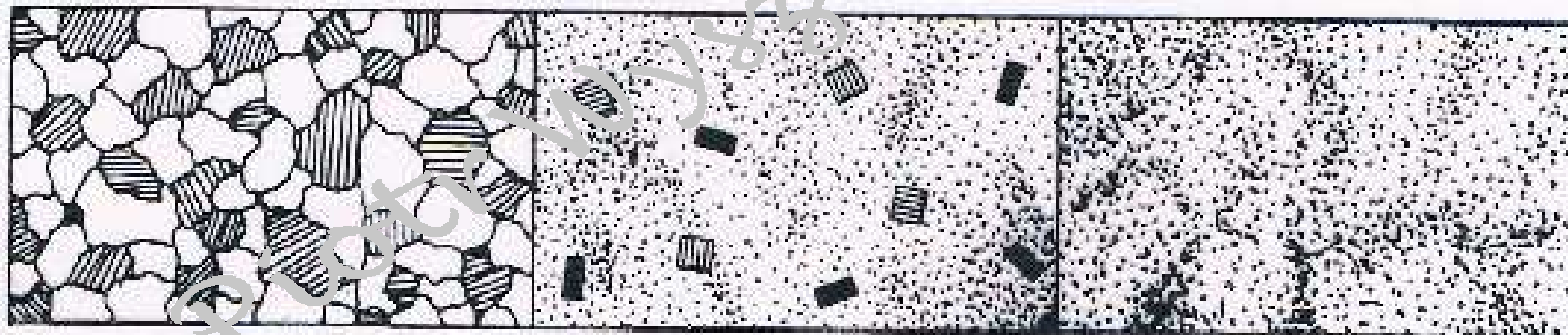
STRUKTURY SKAŁ MAGMOWYCH

pełnokrystaliczna
(holokrystaliczna)

hipokrystaliczna
(poikrystaliczna)

szklista
(hialinowa)

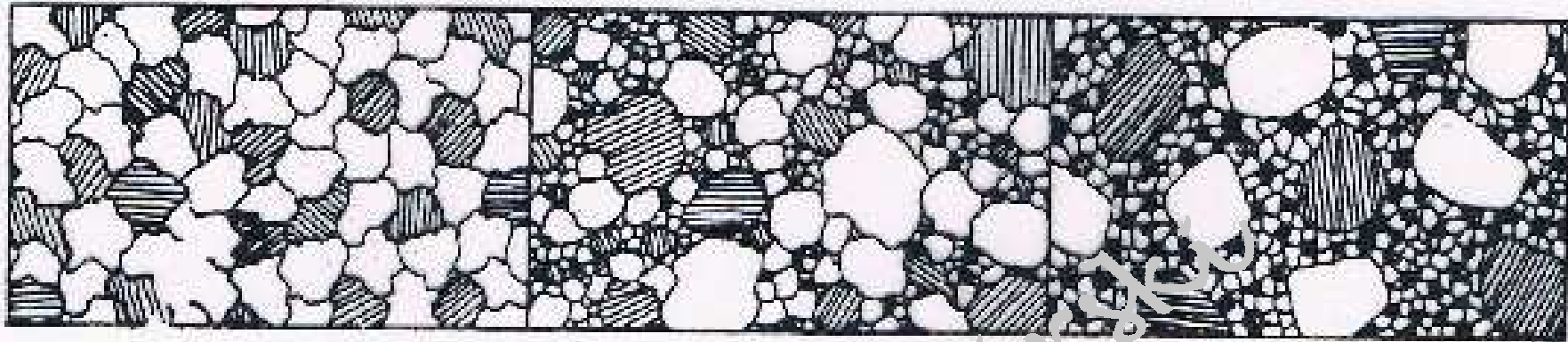

jawnokrystaliczna
(fanerokrystaliczna)

porfirowa

skrytokrystaliczna
(afanitowa)

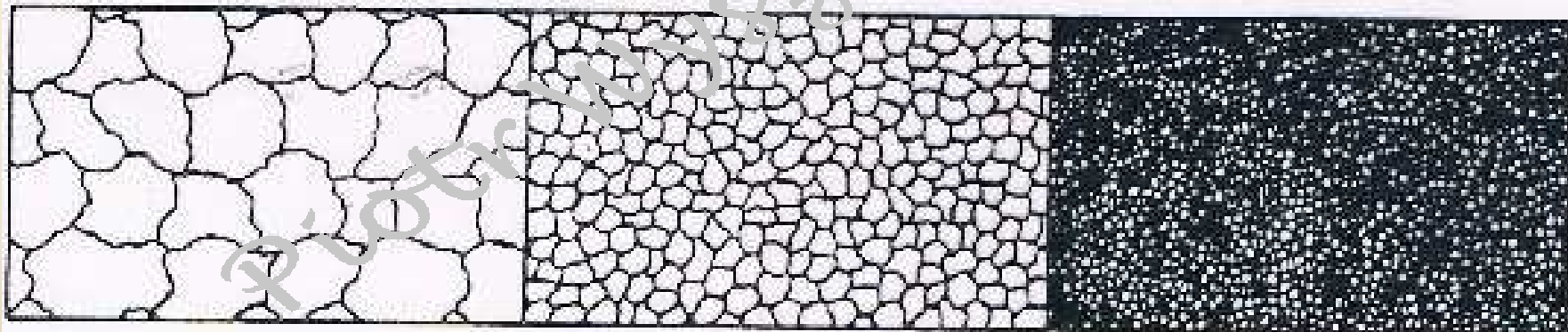
STRUKTURY SKAŁ MAGMOWYCH (c.d.)

równoziarnista

porfirowata

fanerokryształiczno-
porfirowa

gruboziarnista

średnioziarnista

drobnoziarnista

TEKSTURY SKAŁ MAGMOWYCH

Tekstury skał magmowych dzielimy w zależności od:

- 1.sposobu ułożenia składników mineralnych w skale,
- 2.stopnia wypełnienia przestrzeni przez składniki mineralne.

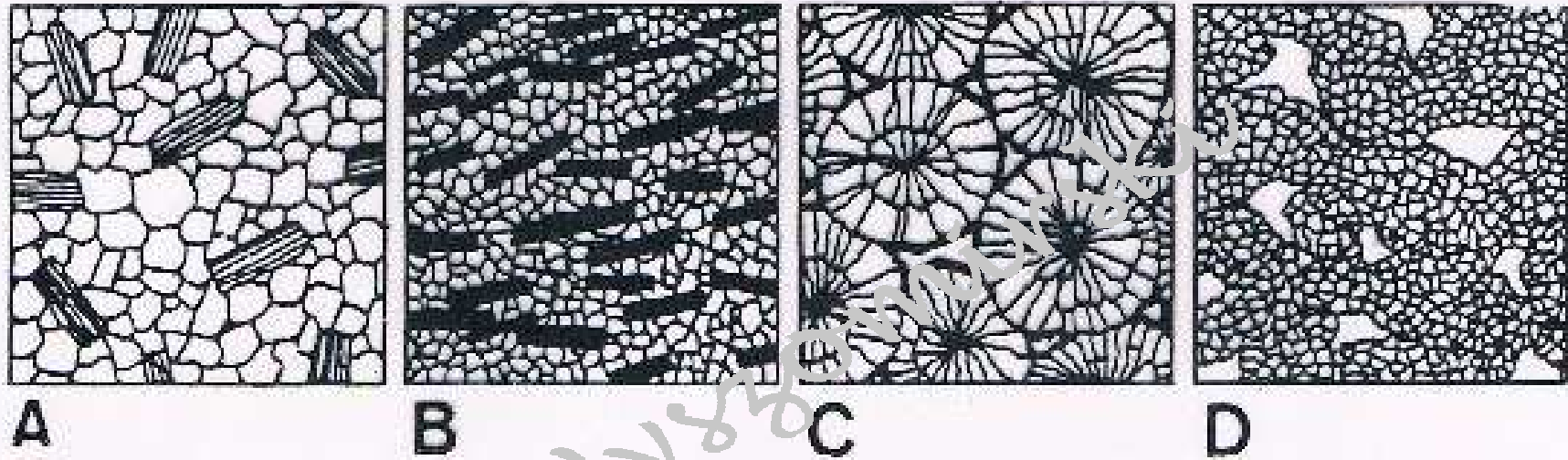
Ad.1. Wyróżnia się tekstury:

- bezkierunkowe (*beźładne, chaotyczne*),
- kierunkowe (*uporządkowane*), np. równoległe, fluidalne, sferyczne.

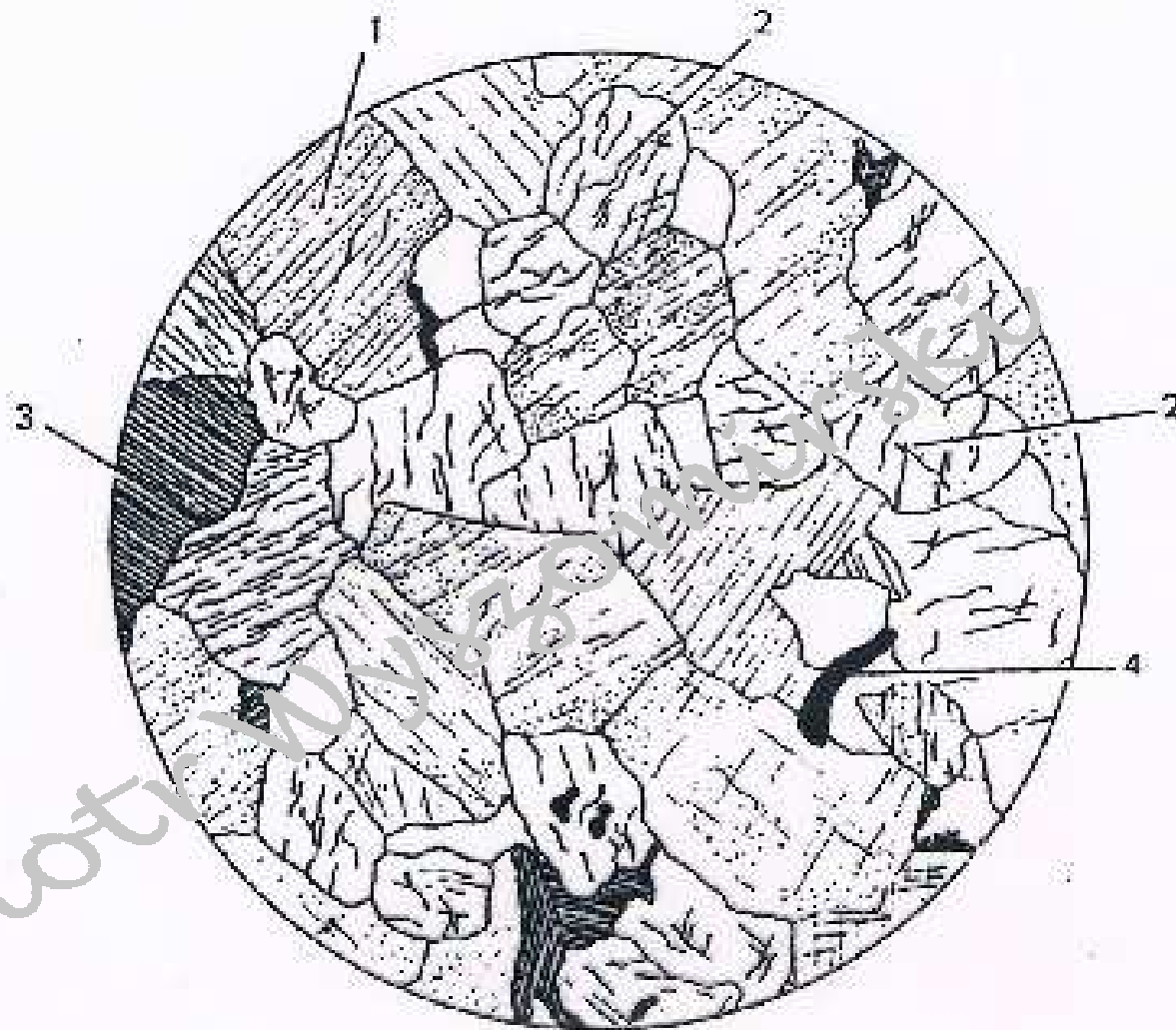
Ad.2. Wyróżnia się tekstury:

- zbite,
- porowate, np. pęcherzykowate, gąbczaste, migdałowcowe.

TEKSTURY SKAŁ MAGMOWYCH

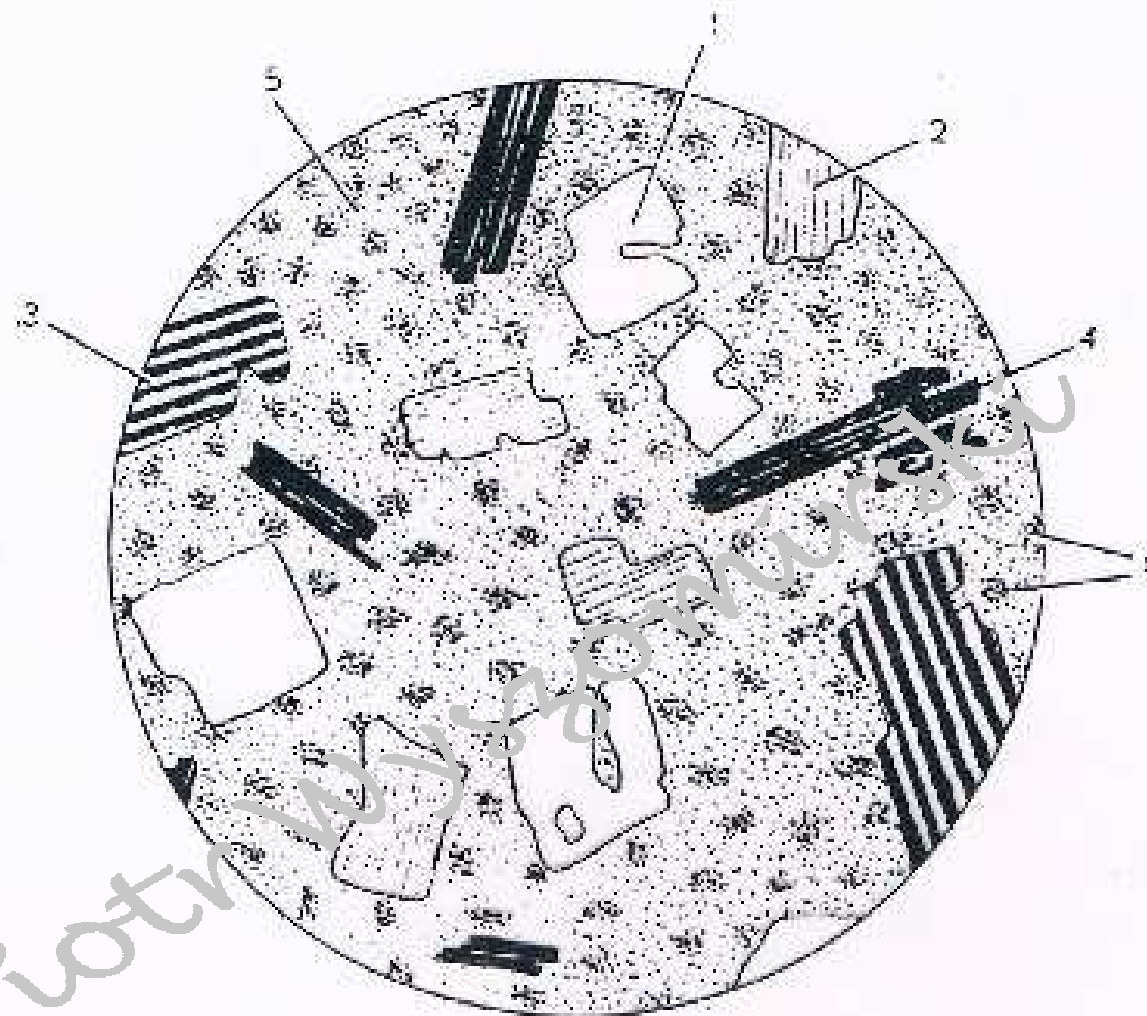

A - masywna bezładna, B - masywna uporządkowana (równoległa),
C - porowata uporządkowana (kulista), D - porowata bezładna

Ryc. 25. Gabro (obraz mikroskopowy)

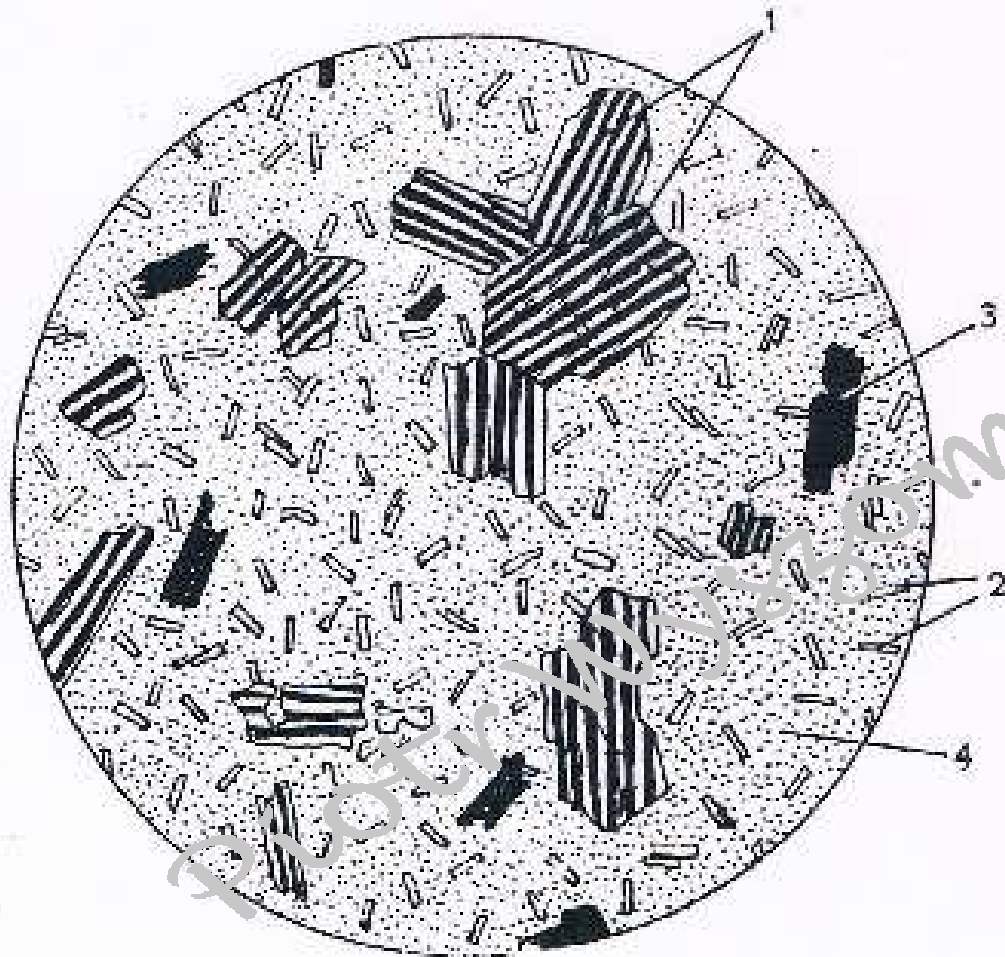
1 — plagioklaz, 2 — oliwin, 3 — augit, 4 — magnetyt

Riolit (obraz mikroskopowy)

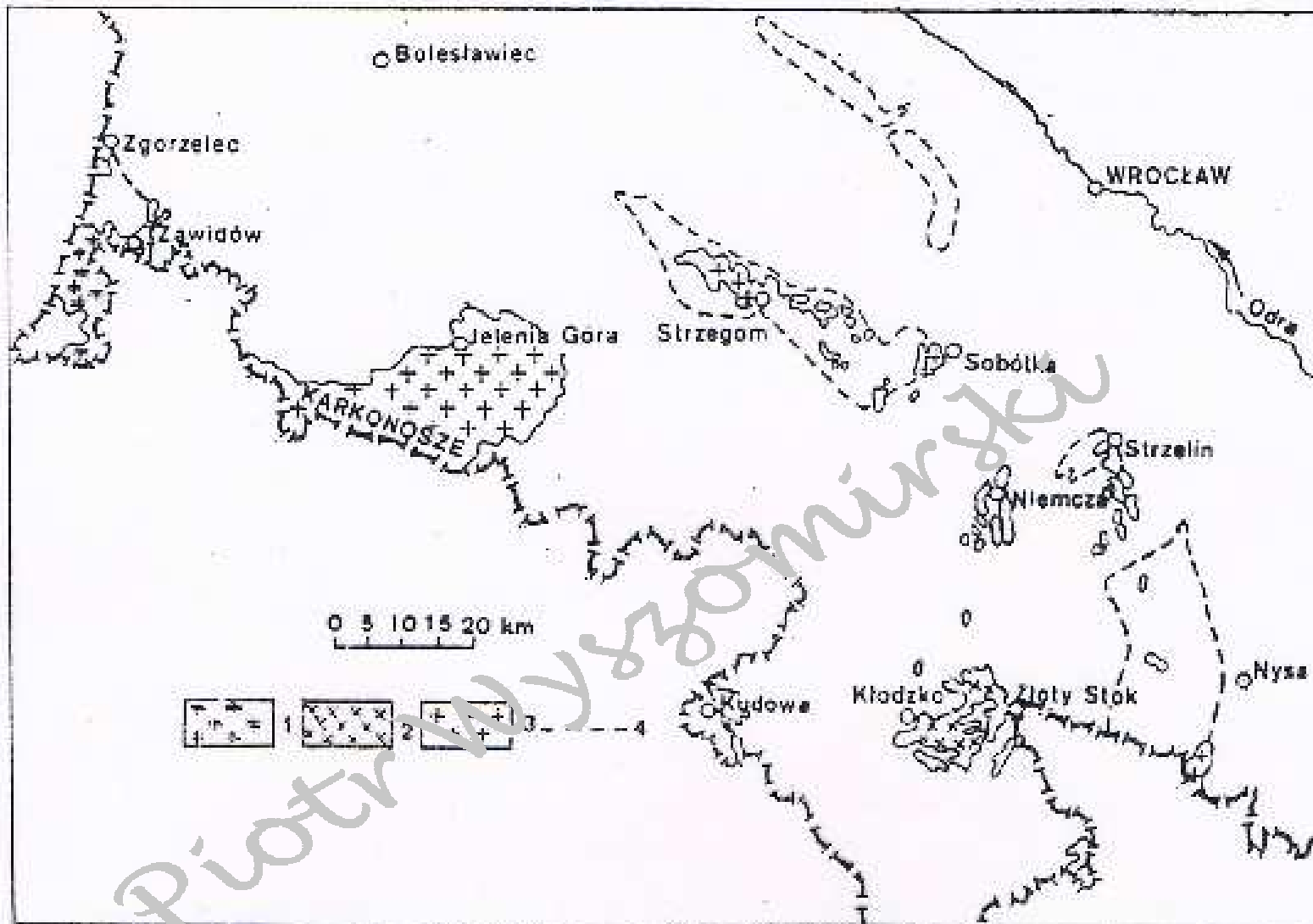
1 — kwarc, 2 — ortoklaz, 3 — plagioklaz, 4 — biotyt, 5 — ciasto skalne, 6 — skupienia hematytu

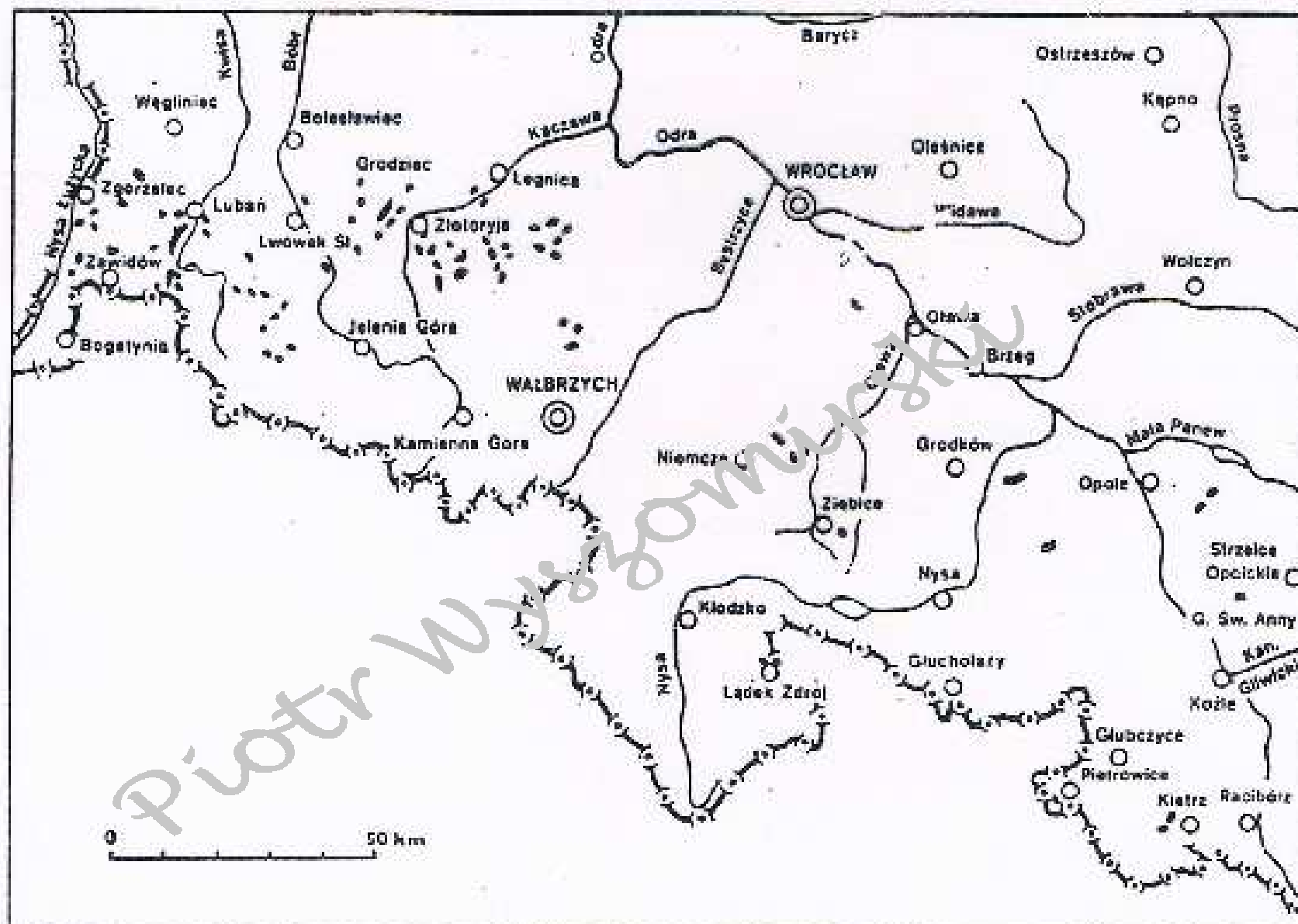
Andezyt (obraz
mikroskopowy)

1 — prakryształy plagiokla-
zów, 2 — mikrolity pla-
gioklazowe, 3 — prakrysz-
tały hornblendy, 4 — cia-
sto skalne

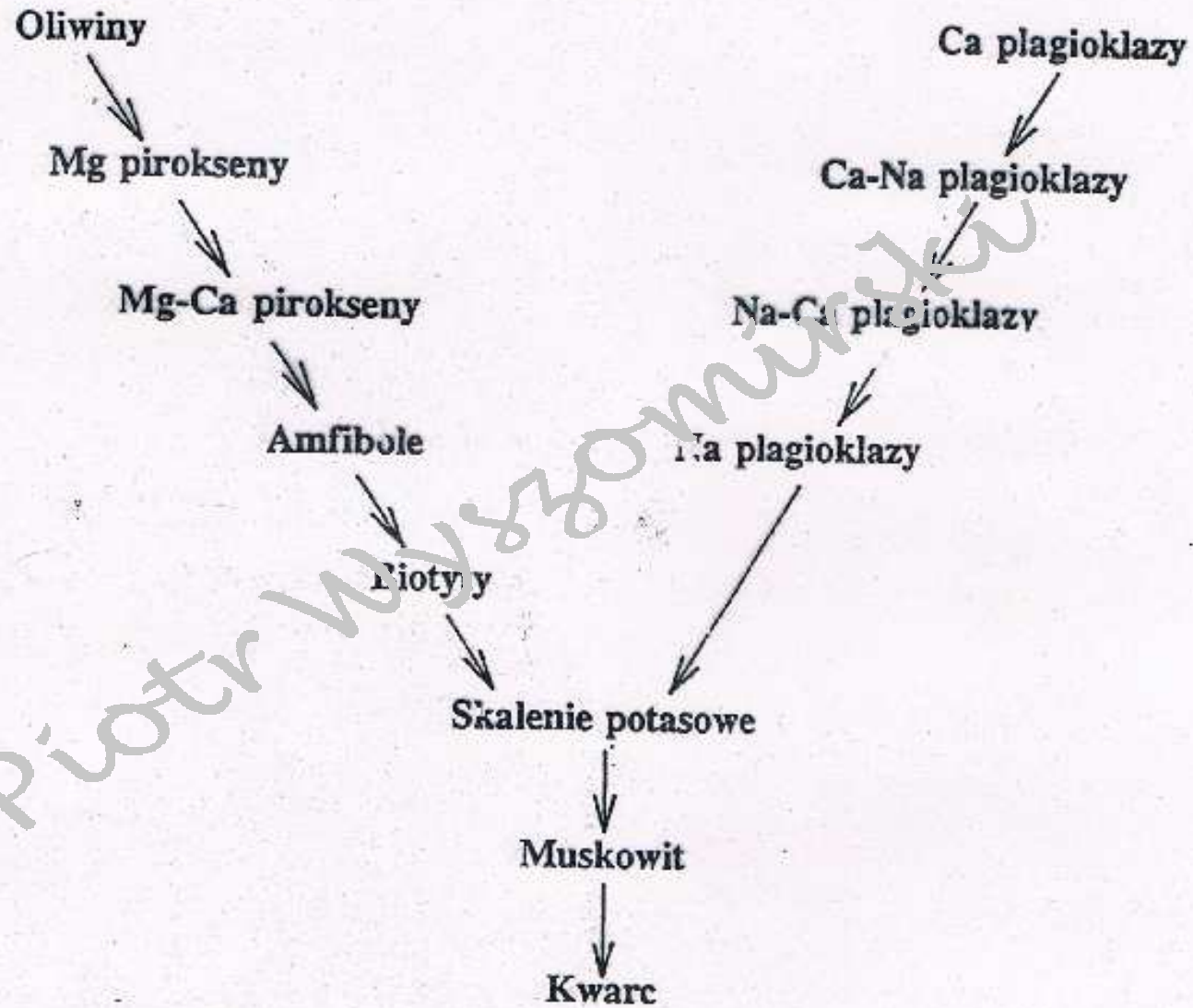
Granitoidy na Dolnym Śląsku (według Kozłowskiego, 1770)

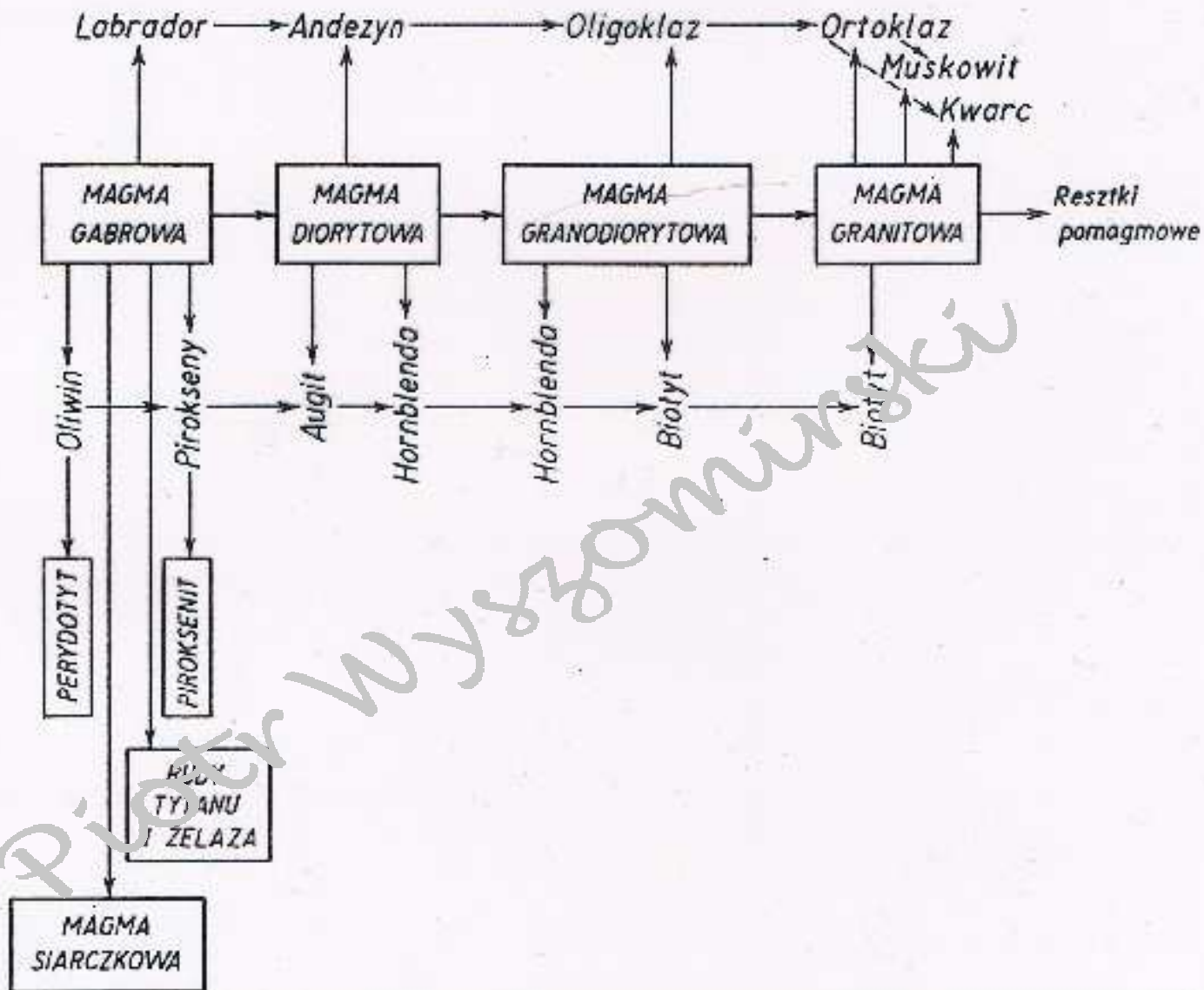
1 – granodioryt zawidowski i granit rumburski, 2 – granitoidy syntektyczne z intruzją niemczańsko-złotostocką i białską, granitoidy remorficzne oraz metasomatyczne jawornickie, 3 – późnotektoniczne granitoidy masywów: Strzegom-Sobótka, karkonoskiego i częściowo strzelińskiego, 4 – przypuszczalny zasięg masywów granitoidowych (podkenozoiczny).

Bazalty na Dolnym Śląsku

Szeregi reakcyjne Bowena (1922, 1928)

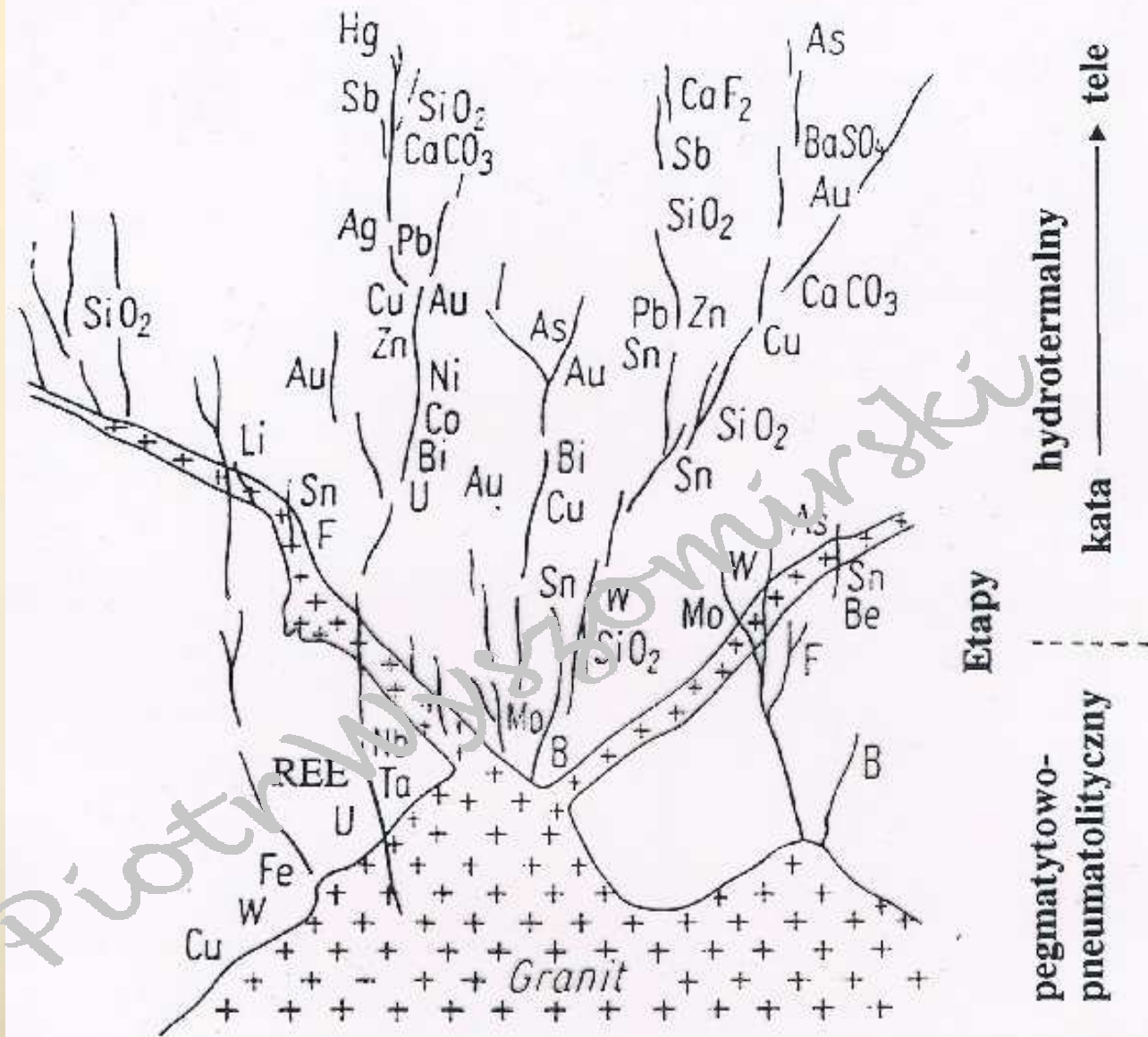

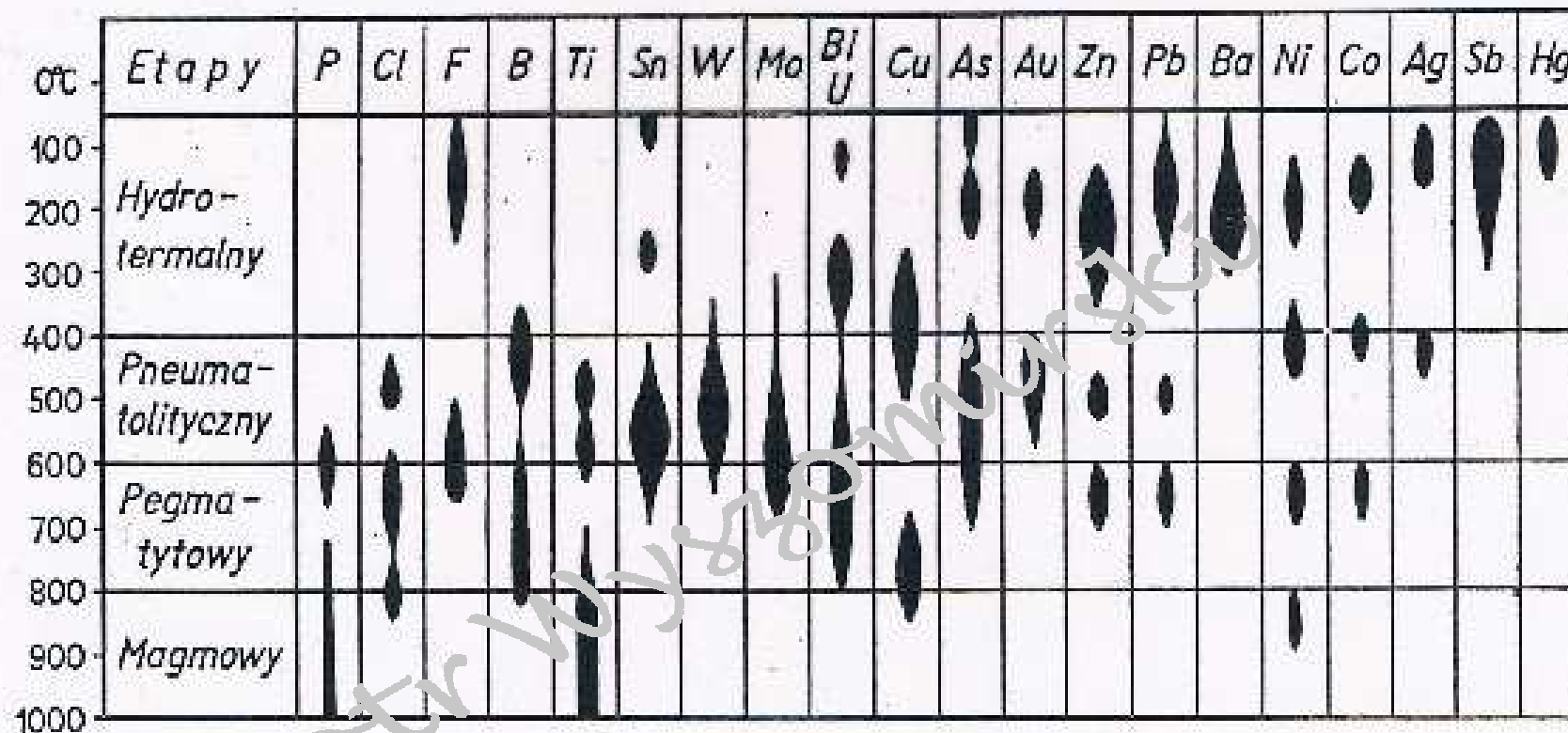
Schemat dyferencjacji magmy gabrowej (według A. Polańskiego, K. Smulikowskiego, 1969)

PROCESY POMAGMOWE

- **Etap pegmatytowy (800-600°C)** – w resztkach pomagmowych składniki krzemianowe przeważają jeszcze nad składnikami łatwopolnymi. Obfitość tych ostatnich nadaje jednak tym resztkom znaczną ruchliwość, ułatwia ich wnikanie w otaczające skały i sprzyja krystalizacji minerałów o znacznych rozmiarach.
- **Etap pneumatolityczny (600-400°C)** – faza gazowa uzyskuje ilościową przewagę nad składnikami krzemianowymi.
- **Etap hydrotermalny (poniżej 400°C)** – w wyniku obniżenia temperatury para wodna ulega skropleniu. Z powstałych w ten sposób roztworów hydrotermalnych krystalizują różne minerały. Roztwory te oddziałują też na otaczające skały zmieniając je chemicznie.

Schemat okruszcowania w sąsiedztwie intruzji magmowej.

Schemat wydzielenia się ważniejszych pierwiastków w różnych typach złóż kruszcowych (według A. Polańskiego, K. Smulikowskiego, 1989 — uproszczone)

METASOMATOZA

Proces rozpuszczania pierwotnych minerałów i powstawania na ich miejscu nowych, przy czym przez cały czas tych przeobrażeń podlegające im skały znajdują się w stanie stałym.

Przykłady procesów metasomatycznych: *grejzenizacja, albityzacja.*

Nagromadzenie luźnych produktów działalności wulkanicznej nazywamy **tefrą**. Jej składniki dzieli się na:

- bloki wulkaniczne – powyżej 250 mm,
- bomby wulkaniczne – 250-63 mm,
- lapille – 63-2 mm,
- piasek wulkaniczny – 2,0-0,063 mm,
- popiół wulkaniczny – 0,063-0,004 mm,
- bardzo drobny popiół wulkaniczny – poniżej 0,004 mm.

W wyniku lityfikacji tefry powstają m.in. **tufy**. Zaliczamy je do skał piroklastycznych (*gr. pyr – ogień, klastejn – okruch*), które stanowią ogniwo pośrednie między skałami magmowymi i osadowymi.

Tufy są zwięzłymi skałami piroklastycznymi w skład których wchodzi składniki o uziarnieniu na ogół poniżej 2 mm.

Puzzolana (*pucolana*):

Lokalna włoska nazwa tufu leucytowego słabo scementowanego krzemionką.

**W technologii budowlanych materiałów wiążących nazwa ta została rozszerzona na niektóre materiały przemysłowe (np. popioły lotne, pyły krzemionkowe).
Puzzolany wykazują zdolność reagowania w środowisku wodnym z $\text{Ca}(\text{OH})_2$ i tworzenia uwodnionych krzemianów i glinokrzemianów wapnia o właściwościach wiążących.**